

Paradoxismul - un logos ascuns

Marian Barbu

○ Poezia paradoxistică, în ceea ce a realizat mai nobil, mai durabil, a sondat după misterele lumii, dincolo de realitatea imediată, adică în idee, de la înălțimea căreia se poate începe ca un evantai tot arsenalul liric: melancolia, angoasa, subtilitatea, discreția ș.c.l. Niciodată însă poetul paradoxist nu este un spirit integrator contingentului. Prin tot ceea ce întreprinde el, în varii forme literare, trăiește senzația plenară a făuritorului de săbii, bune de tăiat nodul gordian al oricărei poezii convenționale, contrafăcute. ○ Paradoxistul nu-și revendică gesturi de revoluționar ca unii avangardiști, nu iese în stradă demonstrativ, nu clamează în public adevăruri, fiindcă el se socotește un om al cuvântului întors pe dos. De aceea arta lui, produsul creației sale și-l socotește, nici mai mult, nici mai puțin, decât un "joc secund" mai pur. ○

Poezia aleasă de Timp, adică perenă, autentică, este, genetic vorbind, o deviație genială de limbaj și viziune de la normal, de la obișnuit. Riscând un paradox, poezia care rămâne dincolo de spațiul autorului și al cuvintelor este un enunț contradictoriu pentru neinițiați sau nealeși în decodări de sensuri. Deși o asemenea poezie conține un sistem de opoziții, mai ales formale, el poate fi dezlegat sau demonstrabil pe scara relațiilor directe cu lumea.

În consecință, nu poezia naratologică a străbătut veacurile prin impuls și originalitate, ci acea creație care a adus un spor de mister în nebănuitele trepte ale semnificațiilor. În anul 5000, de exemplu, se va vedea că toată poezia care s-a intitulat verslibristă și a evoluat la cheremul *poestirii*, al *notației* cuminte despre obiecte sau fenomene comune, ori al *înregistrărilor cursive* de fapte cotidiene, diferențiate doar pe verticala graficeii, în ciuda denumirii sale pompoase (în U.S.A., ori în Franța) ca postmodernistă, va deveni o cenușăreasă a literaturii, făcând parte din Asociația săracilor, care necesită subvenții (ca să folosim un limbaj de epocă, omniprezent în Răsăritul Europei, între 1990-2000).

În stratificările firești ale timpului, în care un rol axial îl are gustul estetic, individual și colectiv, o asemenea creație descriptivă rămâne ca un podzol, cu fertilitate naturală slabă, fiind, ca solul omonim, nisipoasă și lutoasă. Pot fi invocate aici nume celebre de la Homer la Whitman, dar atâta timp cât E. A. Poe sau Baudelaire ne-au diferențiat încă de la începutul sec. al XIX-lea Poezia de poeme (fie și în proză), nu mai putem accepta lirismul doar ca formă vitală a imaginii (fie ea simbol, parabolă, oximoron ș.a.), venind prin convenție, printr-un pact tacit cu cititorul. Cu atât mai mult, cu cel rafinat care refuză *ab initio* malformații de limbaj ce-i tulbură starea lirică. Poezia perenă, paradoxistă, trebuie să te tulbure indiferent cum, la ce nivel, rațional, afectiv, deductiv, intelectual, științific ș.c.l. Ea trebuie să fie "un frisson nouveau", așa cum îi scria V. Hugo lui Baudelaire, după ce îi citise creația.

A nu înțelege de aici că facem opoziție tranșantă între *corectitudinea formală* a poeziei (socotită de Rimbaud drept

“meschină”) și toate, chiar toate particularitățile expunerii versului liber. Poezia leneșă, fără un obiect precis pentru meditație, poezia naratologică (așa cum îi spuneam mai sus), menită "să poetizeze" ceea ce vedem sau auzim în mod obișnuit, poezia fără idei, descriptivă și derivatele ei sunt tot atât de efemere ca și legendarele folclorizări sau mitizări realizate în rimă (de regulă monocordă) care, puse în jocurile băștinașe ale cutărui trib, indian sau african, trezesc mișcări și pantomimă.

Operând sumare (extrem de sumare) delimitări între *poezia care este și poezia care rămâne*, trebuie spus că paradoxismul vine după o îndelungată coexistență a celor două tipuri de creație, văzând bine temperatura de la umbra și lumina Poeziei. Avantajul de timp situează mai clar locul noii mișcări internaționale, derivată din noutatea avangardei care, în sec. al XX-lea, s-a diversificat multiplu: universal, dar și național.

Disecând dincolo de dimensiunile propriu-zise ale avangardei, trebuie adusă aici în discuție omniprezența socialului și politicului. În mai puțin de cincizeci de ani s-au produs două războaie mondiale, a fost inventată și experimentată bomba atomică; s-au înregistrat uriașe realizări electronice și electrotehnice; omul a fost plasat în spațiu; cosmosul a devenit nu atât un teritoriu de meditație, cât de studiu. Îmi place să cred că visul însuși în aceste coordonate este constrâns să-și reapeze aripa zborului din cuvânt. Paradoxismul tocmai aici se află, la încheietura unghiulară a constrângerii dintre concretul existențial și locul comun al cosmicului. Sintaxa poeziei paradoxistice rămâne astfel invulnerabilă. Ea ne apare, dacă îi suspectăm rădăcinile în avangardismul nominalizat, ca o sevă ce pulsează într-o corolă de minuni din idee. Fereastra din poezia paradoxistă rămâne deschisă, indiferent de vânturile altor curenți: tereștri, marini, cosmici sau chiar umani.

Este drept, și precizăm, prin reluare, că actualul paradox liric are comilitoni în toată poezia universală. A nu se confunda însă "întâmplările" cu "necesitatea înțeleasă".

Selectăm câteva exemple din lirica lumii:

EDWARD TAYLOR
(U.S.A., 1645? - 1792)

*Prefă-mă, Doamne,-n roata Ta de tort
Cuvântu-ți sfânt fiindu-mi furcă bună.
Fă-ți suluri din iubirea ce ți-o port,
Și fus din sufletu-mi, ce-ți cântă-n strună.
Vârtelniță să-ți fie-a mea vorbire -
Să depene-ale Roții toarse fire.*

(Munci casnice)

JAMES MERRILL
(n. 1926, New York)

*Poetul care visa să se-nece, ore-ntregi până a se-neca
Avea sare-n jurul încheieturilor, ochii ca niște vârtejuri
și părea
De-o apoasă emfază. Marea era conștientă,
Ca florile de la căpătâiul patului unei răni
De o răspundere de neînlăturat
Și zăcea ca un magnet lângă el cât fost-a ziua de lungă,
Ambiguă ca un plămân.*

(Poetul care visa să se-nece)

Iată, tot două fragmente poetice (naratologice, descriptive!)
din opera a doi scriitori foarte cunoscuți în Europa:

ALLEN GINSBERG
(n.1926 la Newark, în New Jersey)

*triaj din San Jose
rătăceam singuratic
prin fața unei fabrici de cisterne*

*și m-a așezai pe o bancă lângă
cabina acarului*

.....
*Floare galbenă, galbenă și
floare-a industriei,
deși o țepoasă, hădă floare,
floare totuși,
de forma unui uriaș, unui galben
Trandafir deschis în gând !
Floarea lumii asta-i.*

(Îndărătul realității)

LAWRENCE FERLINGHETTI
(n. 1919 la New York)

*În cele mai grozave gravuri ale lui Goya avem impresia
că-i vedem pe oameni
chiar în momentul când
și-au câștigat întâia oară titlul
de "omenire suferindă"*

.....
*Sunt mai puține căruțe-n peisaj
dar mai mulți oarneni infirmi în
limuzine colorate,
cu plăci bizare de metal
și cu motoare
care devoră -America.*

(În cele mai grozave gravuri ale lui Goya)

Mai este oare nevoie să arătăm - prin comparație - unde se află Poezia? Desigur că inegalitățile sunt sarea și piperul unei biografii literare bogate, capodopera ieșind din spuma mării după zbateri și decantări incalculabile și niciodată posibil de a fi rostite. Și totuși... Capodopera se naște din pasiune. Numai matematica, singura capodoperă a științei, s-a născut din pasiunea pentru idei, devenite întâi cifre, litere și abia după aceea cuvinte. Poezia reface drumul în

sens invers. Iar dacă ea este realizată cu pasiune, poate deveni un orator care convinge, cum ar fi spus La Rochefoucauld. Poezia paradoxistă (în sens larg) nu încearcă să convingă, ci să impună ideile unei pasiuni.

Luăm și aici două exemple pentru a descoperi "semne" la unii înaintași.

Din literatura spaniolă:

RAFAEL ALBERTI
(n. 1902)

*Ție, contur de grație umană
Tu, curbă, dreaptă, suplă geometrie,
tu, în delir solar caligrafie,
care topește ceața diafană.*

*Ție, supusă când ești mai tirană,
misterioasă-n flori și-astronomie,
de nelipsit în vis și poezie,
tinzând să intre-n legiuita ramă.*

*Expresie în diversificare,
complex, păienjeniș și labirint,
ce-n tine prinzi mișcările figurii*

*Palatul tău: azur fără hotare
Un pumn de foc în spațiu te-a slăvit -
tu, schelă, și tu, sprijin al picturii."*

(Liniei)

Din literatura română:

NICHITA STĂNESCU
(1933-1983)

Din suita celor 11 elegii, reținem două fragmente care se regăsesc ca-ntr-o *Poartă a Sărutului de Brâncuși*:

ELEGIA ÎNTÂI

Închinată lui Dedal, întemeietorul vestitului neam de artiști al dedalizilor

I.

*El începe cu sine și sfârșește
cu sine
Nu-l vestește nici o aură, nu-l
urmează nici o coadă de cometă.*

*Din el nu străbate-n afară
nimic; de aceea nu are chip
și nici formă. Ar semăna întrucâtva
cu sfera,
care are cel mai mult trup
învelit cu cea mai strâmtă piele
cu puțință. Dar el nu are nici măcar
atâta piele cât sfera.*

.....
III.

*El nu se lovește de nimeni
și de nimic, pentru că
n-are nimic dăruit în afară
prin care s-ar putea lovi.*

Indiferent cum circumscriem dezbateră, paradoxismul în poezie (deocamdată, căci în teatru, cred că are afini la nivelul piesei existențialiste, indiferent în ce registru este redactată: elvețian, american, francez, italian sau german) face parte autorizată din limbajele moderne ale creației care acoperă tot mai dens o modalitate de gândire și, implicit, de exprimare. Alta, decât ne spusese tradiția - divergent și neomogen.

A nu se înțelege de aici decât un act de complementaritate față de o tradiție stabilizată de greci prin tragedie - căci paradoxismul este mișcare gravă, responsabilă -, de francezi, prin rațiunea din clasicism, de nemți și englezi prin visul romantic, de austrieci prin cuvântul și aspirația expresionistă. Iar dacă este vorba de români, tradiția începe cu viziunea cosmică eminesciană, continuă, în perioada interbelică, prin metafizica lirico-filosofică a lui L. Blaga, prin rostirea dincolo de cuvânt a lui Arghezi, prin limpezirea ideilor în spații geometrice la Ion Barbu, ori prin pedalarea obstinantă într-un spațiu strâmt al angoasei și al predestinării la G. Bacovia.

Fiindcă marea poezie dintotdeauna este o permanentă revelație și se deschide ca un crin regal în luna august: paradoxismul și-a sublimat tradiția în formulări neprozaice, adesea șocante, nu întotdeauna contemplative, refuzând programatic creația ca pură istorie, conotativă.

Poezia paradoxistică, în ceea ce a realizat mai nobil, mai durabil, a sondat după misterele lumii, dincolo de realitatea imediată, adică în idee, de la înălțimea căreia se poate începe ca un evantai tot arsenalul liric: melancolia, angoasa, subtilitatea, discreția ș.c.l. Niciodată însă poetul paradoxist nu este un spirit integrator contingentului. Prin tot ceea ce întreprinde el, în varii forme literare, trăiește senzația plenară a făuritorului de săbii, bune de tăiat nodul gordian al oricărei poezii convenționale, contrafăcute.

Paradoxistul nu-și revendică gesturi de revoluționar ca unii avangardiști, nu iese în stradă demonstrativ, nu clamează în public adevăruri, fiindcă el se socotește un om al cuvântului întors pe dos. De aceea arta lui, produsul creației sale și-l socotește, nici mai mult, nici mai puțin, decât un "joc secund" mai pur.

Așa e ultimul copil venit pe lume (vezi în basmele românești), unde este cel mai îndrăgit, chiar dacă la naștere arată mai discret a om.

Doar constelația lumii va fi în măsură să-i reveleze fascinația logosului. Și cum cuvântul a fost rostit de Dumezeu odată cu lumina, paradoxistii iau în primire tot ce se poate decanta prin Idee, chiar dacă drumul până aci poate fi o muncă sisifică, ori o golgotă, unde speranțele nu mai sunt compatibile cu vreo realitate. Imaginarul

paradoxistic este unul interior, pictural ca la Țuculescu, fluent ca la Valéry, ascuns ca la Nichita Stănescu și analog oricărei formulări din știință - matematică, astronomie, fizică, biologie.

Dacă am apela la o schemă a acestui *homo ludens*, care este poetul paradoxist, ea ar arăta ca o parabolă. Adică opera creată poate fi socotită un loc geometric al diverselor izvoare de informație, provenite, de când lumea, dintr-un punct fix (focar), care nu este altul decât realitatea, izvoare depărtate și de o directoare (obținută din sedimentarea tradiției). Interesant de subliniat - dacă persistăm în această analogie - că axa de simetrie este constituită din virtutea intelectuală sau talentul imaginativ al autorului.

O ultimă glosă s-ar formula astfel: caută poetul paradoxist esența umanismului ca înaintașii săi, ori prin căile de acces verbal tinde spre adevăr și metafizic ? Nu cumva constatând că nu se poate merge spre esențe, fie și ideatice, *el* este condus spre o frică, spre o teamă care în lumea contradicțiilor nu mai este așa de acută? Poate fi și aceasta o realizare ca sub o sabie a lui Damocles? După rezultatele de până acum, ca și după dezvelirea unor filoane în mai toate literaturile lumii, cu precădere în sec. al XX-lea, înțelegem și apreciem curajul paradoxiștilor, ieșit mai hrănit datorită "contrasrijinului constant în experiența temerii esențiale". Avea dreptate filosoful german Heidegger, în deceniul al treilea, când constata, în faimoasa conferință *Ce este metafizica?*, următoarele: "În măsura în care depreciam teama esențială și relația ființei cu omul, așa cum se luminează prin această teamă, înjosim esența curajului. El are însă puțința să țină piept Nimicului. În abisul spaimei, curajul recunoaște spațiul ființei în care abia a intrat și din a cărui deschidere - luminatoare (*Lichtung*) orice ființare revine în ceea ce este și în ceea ce poate fi ea."

Parafrazând o celebră observație a lui Heidegger despre Ființă, am spune și noi că gândirea esențială a paradoxismului trebuie să fie un eveniment al Ființei.

N. B.

1) Dacă aş fi unul din ideologii paradoxismului, aş impune ca emblemă estetică o parafrază critică a lui Nichita Stănescu: "A venit îngerul şi mi-a zis: de atâta amar de vreme, te veghez ca să ajungi om de ştiinţă şi tu până acum n-ai inventat nimic! Cum să nu, am inventat! Numai că ştiinţa pe care am creat-o este atât de subtilă, încât uneori se confundă cu firescul. Ea se numeşte hemografia, adică scrierea cu tine însuşi."

2) Dacă s-ar iniţia studii comparate de amploare privind *profesiunea* poezilor, s-ar constata că de-a lungul mileniilor versurile (vorbite sau scrise) au ţinut de incantaţie. În mod deosebit, până la mişcarea romantică. După aceea, prin Simbolism şi Avangardism, cuvântul a devenit doar o pistă de lansare sau un portavion de decolare a unui alt spirit lingvistic şi mai ales semantic. O dată cu ocuparea prim-planului, în sec. al XX-lea, de către ştiinţă, iar acum de tehnică, limbajul poetic devine un bob de aur într-un deşert de informaţii stocate pe computer. Şi totuşi, ca logos ascuns, paradoxismul, aşa cum a fost el conturat de poezia lui Florentin Smarandache (Arizona, U.S.A.), pune în evidenţă - pentru viitor - osmoza cuvântului cu Ideea, care poate veni tandră sau labirintică, din lumea infinită a spaţiului raţiunii.